

HALK METEROLOJİSİ EKSENİNDE BİR MELHEME ÖRNEĞİ

*Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ**

ÖZET

Ay veya güneş tutulması, yeni ayın görünmesi, yıldız kayması, şiddetli yağmur veya dolu yağması, rüzgar, yıldırım, şimşek ve deprem gibi bir takım tabiat olayından hareketle, gelecekte meydana gelebilecek gelişmelerden haber vermeyi amaç edinen kehanet içerikli türlerden biri de melhemelerdir. Halk meteorolojisi ekseninde değerlendirilmesi gereken bu türün, uzunca bir süre güncelliğini korumuş olmasının altında yatan inançsal değerlerin tespiti, türe yaklaşım konusunda bizlere daha sağlıklı sonuçlar verebilecektir.

Anahtar kelimeler: Meteoroloji, halk, kehanet

A SAMPLE OF MELHEME IN THE AXIS OF FOLK METEOROLOGY

ABSTRACT

Melheme is one of the genres in the characteristic of prophecy aiming at giving messages from possible future developments besides obscuration, solar eclipse occurrence of the new moon, falling star, heavy rain and hail, blow of the wind, tunderbolt, flash and earthquake. Being the basic causes of the folk meteorology's being actual nowadays, determination of the religious values will give rise to beter results in the method of approach to the genre.

Key Words: Meteorology, folk, prophecy

Atmosferde meydana gelen ve gelebilecek yağış, sıcaklık, rüzgar ve buharlaşma gibi pek çok tabii hareketliliği ve bunlarla ilgili gelişim ve değişimi konu edinen bir bilim dalı olan meteoroloji ilminin halk meteoroloji eksenindeki en köklü örneklerinden biri de melhemelerdir. Halk meteorolojisi ve takvimine nazaran bir tür niteliği kazanarak yazılı metinler şeklinde korunmuş olması nedeniyle ve içerisinden çıktığı toplumun kültür ve inanç yönüne ışık tutan

* Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Halk Edebiyatı A.B.D

muhtevasıyla, örnek bir melheme, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

“Türk Edebiyatında Seğirme-nâmeler” başlıklı çalışmalarımız esnâsında Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi’nde no:3024 ile kayıtlı Risale-i Mülhime adlı bir eserin 16b-24b varakları arasında yazma bir melheme örneği ile karşılaştık. Şeref Boyraz’ın “Türk Halk Biliminin Yazılı Kaynakları Olarak Melhemeler” adıyla çalıştığı ve "Fal Kitabı Melhemeler ve Türk Halk Kültürü" başlığı ile yayımlanan doktora çalışmasında bu eserin “Müellifi Tespit Edilemeyen Eserler” listesi içerisinde ismen anılmış olması, bizi bir kültür değerinin güncellenmesinin sağlayacağı yarar adına harekete geçirmiştir.

Bu çalışmada, öncelikle melhemelerin dini ve içtimai kültür altyapısını oluşturduğuna inandığımız insan-tabiat ilişkisi ile bu ilişkiyi şekillendiren bir kısım mitik kökenli yaklaşıma yer verilerek, insanları geleceği öğrenme isteğine yönelten bazı etmenlere ve kehânet ile kahinlerin toplum nazarındaki ehemmiyetine temas edilecektir. Ardından Latin alfabesine aktarmış olduğumuz melheme metni verilerek, bu metne ilişkin halk kültürü eksenli değerlendirmeler yapılacak ve metinde geçen bazı Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkçe karşılıklarını içeren küçük bir sözlükle çalışma tamamlanacaktır.

Bilindiği üzere, insanoğlu varolma süreci ile birlikte içinde yaşadığı gezegeni çözümlene isteğiyle, sürekli gözlem ve arayış içerisinde olmuş, kainatta meydana gelen olayları, dahil olduğu inanç dairesi ekseninde anlamlandırma çabasını hep sürdürmüş, bu arayış ve çözümlene çabaları, kimi zaman insanoğlunu tabiatta meydana gelen sebebinin bilemediği veya anlamlandıramadığı bir kısım olay karşısında şaşkınlığa, korkuya veya mutluluğa yöneltebilmiştir.

İnsanların tabiatta meydana gelen bir kısım olay karşısında sergilendiği olumlu veya olumsuz tutum, tepki ve değerlendirmelerde esas itibarıyla tabiata bakış açısı ilk elden belirleyicidir. Şöyle ki; Şamanizm, Totemizm, Animizm ve Atalar Kültü gibi pek çok inanç ve kültür dairesi içerisinde yaşam alanı bulmuş olan Altay Türkleri için: “Batan ve doğan güneş ile ay, gökyüzü ve yıldızlar gibi değişimlere maruz kalan, bir ritmi ve hareketliliği olan her şey, doğan, büyüyen, güçlü olduğu dönemleri olan her şey, bir ihtiyar gibi güçsüz düşebilir ve en sonunda yeniden doğmak için insanlar gibi ölür; aslında salt hareket olan rüzgar, gök gürlemesi ve yıldırım, akan ve duran ya da gökten yere yağın sular, üretken toprak ve dağlar her şey canlıdır.”¹

¹ Jean Paul Roux, Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, Kabalcı Yay., İst., 2005.31-32

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Bahsi geçen bu canlılık ve hareketlilik gelişigüzel bir kısım gelişmenin sonucu olmaktan çok, insanların bu varlıklarla olan münasebetleri ve bu gelişmelere karşı takındığı tavırlarla da şekillenmekte, yani insan, kainatın mekanik döngüsünde kendini tabiat güçlerine karşı icra ettiği eylemler ölçüsünde sorumlu pozisyonuna atayabilmektedir. Örneğin; “Uygurların yıldırım düşmesinden büyük bir memnuniyet duydukları, hatta yıldırım düşen yere, bir yıl sonra bir koyun kurban ederek, kurban edilen koyunu o yere gömdükten sonra, Şamanların idaresinde ayınler tertipledikleri bilinmektedir.”² ki, bu yaklaşım tarzında Uygur Türkleri’nin bir ara etkisi altına girmiş olduğu Manihenezmin etkisi, olasılıktan uzak tutulabilir mi?

Altay halklarına göre; Tengri kendilerinden hoşnut kalmadığında, bu durumu kozmik işaretlerle de gösterirdi: Kuyruklu yıldızlar, kıtlıklar, su baskınları vb. Bu durumlarda Tengri’ye dua edilir, at, öküz, koyun kurban edilirdi. Özellikle doğal afetlerde ve büyük yıkımlarda gök tanrılara kurban sunulması bulgularan bir olgudur.”³ ki, bu yaklaşımda da Gök Tanrı inancının belirleyici tesiri gözden uzak tutulmamalıdır.

Örneğin; sel mitleri içerisinde oldukça köklü bir mazisi bulunan Nuh Tufanı’nın Sümer Destanı Gılgamış’ta ve Tevrat’ta, insanların yeryüzünde gürültü yapması ve her şeyin gün geçtikçe kötüye gitmesinin neticesi olarak gösterilmesi, insanoğlunun tabiat ve tabiat olayları karşısındaki duruşunu ve bu olayları yorumlayışındaki algı tarzını şekillendiren inanç kültürünün ne denli etkin olduğunu sergilemesi adına dikkate değerdir.

Özellikle, yerleşik medeniyete geçişin en açık göstergelerinden biri olan tarım ve hayvancılık üretim tarzları, bu üretim araçlarını kullanan toplumlar açısından zamanla bir yaşam tarzı oluşturarak, onları iyi geçinmek zorunda oldukları tabiata ilişkin bazı öngörülere sevk etmekten de asla geri bırakmamış ve insanoğlu tabiatla olan mücadelesine ve onu çözümleme çabasına ara vermemiştir.

İnsanoğlunu, bu mücadelesinde, geleceklerden önceden haberdar olma arzusu ile yaşanabilecek olumsuzlukları asgariye çekme merak ve isteği de asla yalnız bırakmamıştır. Bir diğer ifade ile, insan yapısının bir gereği olan bu merak ögesi, dünden bugüne onun için bakladan tutun da kahveye, kürek kemiğine, ateşe, suya,

² Ali Öztürk, Çağlar İçinde Türk Destanları, Alioğlu Yayınevi, İst., 2000, s. 66

³ Mircea Eliade, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, Kabcacı Yay., Çev: Ali Berktaş, İst., 2003, s.14

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

kuşların uçuşuna, hatta kutsal kitaplar da dahil pek çok nesnenin, kehanet aracı olması sonucunu doğurmuştur.

Bu noktada, konuyu daha somut hale getirmek ve melheme nev'inin de çıkış noktasına işaret etmek adına, Ortadoğu ve doğal olarak da Arap kültüründeki fal içerikli eserlerin çeşitliliğini hatırlatmakta fayda olacaktır. Şöyle ki; "İslamdan evvel cahiliyye Arapları indinde falın büyük kıymeti vardı. Fal onlarca da bir ilim mahiyetinde görülürdü. Hele bazı nev'ileri âdeta bir ihtisas sayılır, hatta bazısı kabile erkânına inhisâr ederdi. İslâmın zuhûru üzerine bu ilim ölmedi. Bazı nevileri İslamlıkça haram sayılmış olmasına rağmen İslâmlar arasında yaşayıp gitmiş olduğu gibi, bazı nev'ileri de İslâmi bir şekle bürünerek hususi bir yer ve değer kazanmıştır."⁴

Oldukça renkli bir kompozisyonla karşımıza çıkan bu neviler, içerik ve amaçlar itibariyle büyük benzerlik taşımakla birlikte, kullandıkları kehanet araçlarındaki farklılıklarla da çeşitlenmektedir. Arapların cahiliyye devrinden beri mevcut iken İslâmiyete de girmiş olan ve hâlâ bir çok yerde az çok inanılan ve tatbik edilegelen başlıcaları Zecr, İyâfet, Tayre, Kehânet, Ezlâm-ı cahiliyyet, Irâfet, İhtilâc, Kitfe, Kıyafet ve Firâset'dir"⁵

Geleceğin ve gelecekte olabilecek olan şeylerin merakının yansımaları olarak karşımıza çıkan ismi ifade edilmiş olan pek çok kehanet ilmi, elbette ki icracılarından ayrı tutulamaz. Bu anlamda, bu ilmi ilgi haline getiren şahısların kadim Türk kültür tarihi içerisinde de yerini almış olduğu gözlenebilmektedir. Özellikle; Şamanizm inanç kültürü etkisi altında yaşayan Türk toplulukları içerisinde, değer verilen inanç kültürünün bir yansıması olarak algılanması gereken melheme ve melheme nevinden fal içerikli yaklaşımların ve bu yaklaşımların temsilcileri ile uygulamaların zenginliği dikkate değerdir.

Fal baktırmak, iptidai Şamanizmin bütün kişioğlunun ruhunda bıraktığı ve tedavisi kabil olmayan hastalıklardan biridir.⁶ Halk hekimi, büyücü, din adamı, ozan vb. pek çok vasfı şahsında toplayan şamanın kahin olmak sıfatıyla, bu toplumlarda toplumun diğer üyelerine karşın bariz kişisel farklılıkları olması da gayet doğal karşılanmalıdır. Şamanlar seçilmiş kişilerdir ve bu nitelikleriyle, topluluğun öteki üyelerinin ulaşamadığı bir kutsal alana erişebilirler. Onların esrime deneyimleri, dinsel ideolojinin katmanlaşmasına, mitolojiye ve törenler sistemine güçlü biçimde etkide bulunmuş ve

⁴ İ. H. Ertaylan, Fahnâme, Sucuoğlu Matbaası, İst., 1951, s.1

⁵ İ. H. Ertaylan, a.g.e., s.2

⁶ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, TTK., Yay., Ank., 1995, s.159

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

bulunmaktadır.⁷ Türk kültür tarihi içerisinde kehanet ilmini meslek haline dönüştüren ismi muhtelif temsilcilerin yoğunluğu bu anlamda dikkate değerdir. Kıpçak lehçesinde “teşe’üm” ve “tefe’ül” anlamlarına gelen “ırım” kelimesi vardır ki bu da kök bakımından ırk ile bağlı bir terimdir.⁸ Oğuz Destanı’nda zikredilen bilge ve filozof İrkıl Hoca’nın adı da kahin ve falcı anlamını ifade etse gerektir. Yakutlara göre ilk şamanın adı da Argıl idi. Bu isim de İrkıl veya arkıl hocayı hatırlatmaktadır.⁹ Manâs Destanı’nda Manâs’ın arkadaşlarından birinin adı şamanistler arasında fal anlamında yaygın kelime olan “tölge”den hareketle tölgöçü Kara Tölek’tir.¹⁰ Oğuz Kağan Destanı’ndan aşağıda yapmış olduğumuz alıntıda İrkıl Ata’nın Dedem Korkut’u hatırlatmaması mümkün müdür? “Oğuz’un daha eski zamanlarda bir şehri yaptırıp ona Yenikent adını verdiği meydana çıktı. Kağan, bu şehri İrgıl Hoca adında gayet akıllı ve tedbirli bir adamın hâkimiyetine vermişti. (İrgıl’ın manâsı bir şeyi kendine çekmek; Hoca’nınki de büyük ve ulu demektir) Bu İrgıl Hoca görmüş geçirmiş yaşlı bir insandı”¹¹ “Manâs Destanı’nda mesleğini nâsıl icra ettiğine dair bir açıklama ile karşılaşmadığımız Manâs’ın falcılıkta tanınan bir çorası vardır ki adı Falcı Kara Tölek’dir.”¹²

Latin alfabesine aktarmış olduğumuz melheme metninde de görüleceği üzere yılın belirli aylarında ve belirli günlerinde meydana gelen bazı tabiat olaylarının delâlet ettiği kehanetleri hatırlatan bir görüntüyü Manâs Destanı’nda aşağıdaki şekilde görebiliriz.

“Yılan yılında sürünsene!

Yılkı yılında o yerde

Varıp vuruş salsana!

Huda sana vermez mi?” mısrasından gördüğümüz gibi sürünen bir hayvan olan yılan, mecazi anlamda da yıl olarak uğursuz sayılmaktadır. Kahramanın yoldaşı durumunda olan yılkı yılı ise, savaşmak ve sefer yapmak için uğurlu bir yıl olarak değerlendirilmiştir.”¹³

Kehanet ilminin ve bu ilim temsilcilerinin toplumsal hiyerarşi içerisindeki pozisyonlarının ve ehemmiyetli duruşlarının gerek halk ve

⁷ Mircea Eliade, Şamanizm, Kabalcı Yay., İst., 2000, s. 25-26

⁸ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, TTK., Yay., Ank., 1995, s.151

⁹ a.g.e., s.151

¹⁰ a.g.e.,s.151

¹¹ Zeki Velidi Togan, Oğuz Destanı, Enderun Kitabevi, İst., 1982, s. 49

¹² Naciye Yıldız, Manâs Destanı ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller”TDK., Yay., Ank., 1995,s.401

¹³ age., s.402

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

gerekse idareciler nazarındaki görüntüsü de çalışmamızın gelişimine katkı sağlamak adına dikkate değerdir. Yıldızlarla uğraşmak, hareket ve durumlarına bakmak ve onlardan hüküm çıkarmak marifetlerine müneccimlik, bu işi yapan, yani yıldız falına bakan kimselere de müneccim denir. Yıldız falına bakmanın, müneccimliğin milat öncelerine uzanan çok eski bir tarihi vardır. Müneccimlere resmen yer verilmesinin yani bunların mütalaa ve telkinlerine göre hareket etmenin yüzyılları bulan bir eskiliği vardır. Öyle ki, Cengiz Han'ın ünlü oruğu İran ülkesini almak için Moğolistan ve Doğu Türkistan seferinden gelirken beraberinde Hataylı (Doğu Türkistanlı) Hintli tabiplerle birlikte müneccim ve diğer hünerli kimseleri de getirmiştir.¹⁴

Osmanlı kültür medeniyeti içerisinde de müneccim adıyla yer alan kahinlerin yer aldığını hatta bu kişilerin saygınlık ve işlevsellik açısından dönemleri itibariyle bazı konularda söz sahibi olduklarını da Abdülaziz Bey'in eserinden öğrenebilmekteyiz.“Ehl-i nücüm denen müneccimin, asrın başlarında pek büyük önemi vardı. Hükümet-i Seniyye'ce de resmi bir makam olarak ser-müneccim-i sultani namında ekseriya ilmiye sınıfından bir zat tayin edilirdi. Önemli ve resmi bir işe veya devlete ait bir binanın yapımına başlanacağında vakt-ı mes'ud tayini için müneccimbaşı efendiye zâyife denilen bir hesap pusulası yaptırılır ve o suretle belirlenen vakit, saat, hatta dakikada o işe başlanır veya binanın ilk taşı konur, kurbanlar kesilirdi. Böylece uğurlu günleri bulma ve uygulama şekli pek aşırıya vardırılmıştı....Şahısların durumları hakkında birtakım hükümlere varmanın başka yolu da cifr idi...Geleceği açıklayıcı diğer bir yol da remil idi.”¹⁵ Gün seçme ilmi her vaktin ve zamanın iyi ve kötü oluşunun hükümlerinden işlere başlamaktan çekinilmesi gereken vakitlerden işlere başlamanın iyi olduğu vakitlerden, işlere başlamanın şöyle böyle olduğu vakitlerden bahseden bir ilimdir, bir de her vaktin bazı işlerin iyi olmasıyla bazı işlerin de kötü olmasıyla ilgisi vardır. Bu güneşin bulunduğu burçlara, ayın bulunduğu yerlere ve aralarında oluşan karşı karşıya olma, dörtgen ve altıgen oluşturma gibi durumlara ve başka şeylere göredir, hatta bu durumları belirleyenler, yolculuk, inşaat yapma, elbise kesme ve diğer işler gibi yapmak istediğin her iş için vakit seçmek mümkün olur, bu ilmin faydası apaçıktır, kimseye

¹⁴ Zeki Başar, İçtimai Adetlerimiz, İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz, Ank., 1972, s.48-49

¹⁵ Abdülaziz Bey, Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri 2, Haz: Kazım Arısan-Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yay., İst., 1995, s.366-368

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

gizli değildir. Batlamyus, Valisin el-Mısri, Zerusyus el İskenderani, Ferruhan et-Taberi'nin bu konuları ele alan kitapları mevcuttur.¹⁶

İnsanoğlunun tabiat ve tabiat olayları karşısındaki eğilimlerinin belirlenmesinde ve doğal olarak da atmosfer olaylarından hareketle bazı kehanetlerde bulunma sürecine, altyapı oluşturan bir diğer unsur olması nedeniyle, mitler ve mitsel eğilimler de gözden uzak tutulmamalıdır. Bilge Seyidoğlu hocamızın ifadesiyle mitleri tanımakla belli bir toplumun davranışlarını, isteklerini, zevklerini anlamak mümkün¹⁷ olabilecektir. Mitlerin eski, köhne, henüz aydınlanma çağını yaşamamış, rasyonelleşmemiş insanoğlunun naif-çocuksu tarzda dünyayı anlama ve kavrama biçimi olmaktan çok öte, bilimselliğin ve akılcılığın güneşi üzerlerine vurunca kaybolacak yanılsamalar ve saçmalıklardan öte, gerçekleri ve geçerliliklerin varolması¹⁸ mitleri sadece bizim dinlediğimiz masal ve efsaneleri süsleyen, onların muhtevasını sürükleyen motif ayrıntılarının toplamı olmaktan çıkarmakta, mitleri eski insanın dünyaya bakışının esasını şekillendiren onun hareketlerinin kurallar sistemini belirleyen ve tabiatla münasebetlerini düzenleyen ve güzelleştiren bütün bir yaşayış usulü, felsefi, ahlaki, hukuki ve kurallara bağlı bir sistemler¹⁹ bütününe dönüştürmektedir.

Esas itibarıyla mitlerin kutsalı, metafizik alemi anlamaya/algılamaya yönelik olması, insanın doğa üstü varlıkları, metafizik yapıdaki çeşitli üstün değer ve ilkeleri, ilahi âlem ya da âlemleri algılamaya yönelik temayüllerini ifade eder. Yani; mitoslar, kişinin çevresini tanımaya, maddi alemi ve günlük yaşantımızda cereyan eden olayları algılayıp bunların menşe'ini, neden ve nâsıllığını bilmesine yardım etmekte²⁰ bu yaklaşım da insanın gündelik yaşamının ayrılmaz parçası olan doğa olaylarının değerlendirilmesine ışık tutabilmektedir.

İnsan, doğrudan göğün altında, evrenin ekseninde yer alabilmek için uygun konumları ve işgal etmesi gereken yeri, kurnazlığı sayesinde öğrenebileceğine ve en fazla zekaya, en güçlü kaslara ve en uzun ömre sahip olanın da ilahiliğe en yakın olabileceğine inandığı için²¹ doğa olaylarının da dahil olduğu pek çok

¹⁶ Katip Çelebi, Keşfü'z Zunûn, Çev: Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., C.1, İst., 2007, s. 79

¹⁷ Bilge Seyidoğlu, Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Dergah Yay., İst., 2005, s.9,11

¹⁸ M. Bilgin Saydam, Deli Dumrul'un Bilinci, MetisYay., İst., 1997, s.47

¹⁹ Kemal Abdullah, Gizli Dede Korkut, Ötüken Yay., İst., 1997, s. 44-45

²⁰ Şinâsi Gündüz, Mitoloji ile İnanç Arasında, Etüt Yay., İst., 1998, s. 26,27

²¹ Jean-Paul Roux, Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, Kabalcı Yay., İst., 2005, s. 59

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

tabi hareketlilik karşısındaki duruşunu belirlerken kutsaldan da asla uzak kalamamıştır veya kalmak istememiştir.

Türk edebiyatı içerisinde de onlarca türü ile varolan fal nev'inden türlerin bir örneği olan melhemlerin de genel itibariyle Ortadoğu kökenli olması, dikkatimizi bu bölgenin inanç kültürlerinden uzak bırakmamalıdır. İnsan diliyle insana özgü yöntemlerle metafizik olanı, bilinmeyeni anlama çabasının bir ürünü olan mitos, tanrıların dünyasını insanların dünyasına indirger ya da insanlar için bir şey olmasını sağlar. Bu anlamı itibariyle pek çok inanç kültürünün özümsemiği Ortadoğu dinsel geleneklerinin oldukça zengin bir mitolojik söyleme sahip oldukları söylenebilir²²ki bu mitolojik söylencelerin melhemlerin de dahil olduğu fal içerikli türlerin ortaya çıkışında ve korunmuşluğunda çok derin tesirleri olduğu tekrar ifade edilebilir.

Halk meteoroloji ekseninde değerlendireceğimiz melheme örneğimize geçmeden önce, meteoroloji ve halk meteorolojisi kavramlarına da değinmemiz yerinde olacaktır. Yukarıda ifade edildiği üzere, meteoroloji; atmosferde meydana gelen sıcaklık, rüzgar, nem, yağış ve buharlaşma gibi pek çok hareketliliği ve bunlarla ilgili gelişim ve değişimi konu edinen bir bilim dalıdır. "Meteoroloji. (Yun.s.) 1. Atmosfer, hava olaylarını konu edinen fizik dalı, cevvi hava. 2. İklim ve hava durumu gözlemi, rasadat-ı havaiye."²³ İnsanlar, tanımı yapılmış olan meteoroloji ilminin varlığından çok önce, hava olaylarını geleneksel yöntemlerle tahmin etme isteğine hep sahip olmuşlardır. Çağlar boyu, tarım, hayvancılık, denizcilikle vb. uğraşan insanlar, doğa karşısındaki teknik yetersizliklerinin zayıflıklarının ve çaresizliklerinin giderilebilmesi adına gök cisimlerine, hayvanların hareketlerine, bitkilerin durumlarına ve diğer insanların davranışlarına bakarak bir kısım küçük çaplı iklimsel kanaatlere ulaşmışlardır ki bu kanaat ve değerlendirmelerin genel adı da halk meteorolojisidir.²⁴ Bu açıklamalar ışığında, halk meteorolojisi, herhangi bir yöre insanının temelde kültürel miras olarak edindiği doğal olgularla, toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı ilişkilerin kurulduğu dinsel, tarihsel,töresel,eğitsel, inançsal,hukuksal,tarımsal,siyasal,ekonomik bağın anımsama ve

²² Cengiz Batuk, Tarihın Sonunu Beklemek, İz Yay., İst., 2003, s.14

²³ D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yay., İst., 2005, s.894

²⁴ "Erman Artun, Türk Halkbilimi, Kitabevi Yay., İst., 2005, s. 186

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

anımsatma görevini üstlenmiş olan zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi olarak tanımlanabilir.²⁵

Bilindiği üzere, halk takvimleri ve bu takvimleri şekillendiren halk meteorolojisi, esas itibarıyla var oldukları doğal ve kültürel ortamın ürünüdürler. Yerel takvimlerdeki zamanı noktalama ya da bölümlenmeler, bazen düzenli bir biçimde yinelenen doğa olaylarına bağlı olurken, bazen de dinsel törenler, toplumsal ortamı etkileyen diğer toplumlarla ilişkiler, topluma getirilen bir yenilik, saygın bir kişinin ölümü gibi bir olaya bağlı olarak da belirmektedir. Halk takvimlerinin oluşumunda yer alan temel öğelerden pek çoğunu üretim türü ve buna bağlı olan toplumsal yapının kimi unsurları, kimi kurumları olarak sayabiliriz. Toplumsal yapıyı belirleyen ekonomik uğraş, toplumda ağırlıklı üretim ögesi çevresinde kümelenen uygulamalar, bunlarla ilgili olgular ve inanç sistemi halk takvimlerinin ve meteorolojisinin iskeletini kurar.²⁶

Geleceğin tayini adına uygulama alanı bulmuş olan tabiat olaylarını araç haline getiren bahsi geçen yaklaşım tarzları arasında, genel bir ifadeyle ay veya güneş tutulması, yeni ay görünmesi, yıldız kayması, şiddetli yağmur veya dolu yağması ya da rüzgar esmesi, gökkuşağı, şimşek, yıldırım ve deprem gibi bir takım tabiat olaylarından hareketle gelecekte haber vermeyi amaç edinilen melhemelerdir.²⁷

Melhemelerin dünden bugüne en masum görüntüleri olarak adlandırılacak halk meteorolojisine ve halk takvimine ilişkin ülkemizin muhtelif yerlerinden derlenmiş bazı örnekleri sıralamayı, tarım ve hayvancılık üretim tarzını benimsemiş insanların iklim bilgisine ilişkin yaklaşımlarının sürekliliğini ortaya koymak adına faydalı görüyoruz.

“Yüksek dağların tepesine koyu bulutlar çöktüğü zaman yağış beklenir

Serçeler toplu durursa, kar yağacak demektir.

Ayın önü duluklu olursa ve kaba yel eserse yağmur yağacağına yorulur.

Kavaklar yaprağını tepeden dökerse, kışın sert geçeceği şeklinde yorumlanır.

Bölgenin batısından bulut kabarırsa yağmur gelecek demektir.

²⁵ <http://www.sivaskulturturizm.gov.tr/>

²⁶ <http://www.sivaskulturturizm.gov.tr/>

²⁷ Şeref Boyraz “Türk Halk Biliminin Yazılı Kaynakları Olarak Melhemeler, Yayınlanmış Doktora Çalışması, Ankara 2000, s.4

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Havanın sıklet olduğu zaman, insanların sallana sallana gezmeleri durumunda kuraklık ve yağışsızlık beklenir.

Koç katımında, koç ilk olarak sürüdeki siyah koyunla çiftleşirse yağış az olacak demektir.²⁸

“Ayın etrafında halka şeklinde kırmızı, sarı, gri renkle karışık daireler görülürse, yazın kurak geçeceği, kışın bol yağışlı olacağı tahmin edilir.

Ay sarı renkliyse hava yağmurlu, kırmızı renkliyse hava rüzgârlı, donuk renkliyse hava bozuk, tam ise havanın iyi olacağı tahmin edilir.

Güneş bulutların arasından geç yükselirse, hava iyi olur.

Güneşin batış yeri kızıl olursa, ertesi gün hava iyi olur.

Hava gece yıldızlı olursa, sabah hava iyi olur,

Hava gece yıldızsız, bulutlu ve gündüz sıcaksa, ertesi gün hava yağışlı olur. Yıldızlar parlaklığını kaybederse, don beklenir.

Yıldızlar fazla ışık verirse, yağmur yağar.

Bulutların kenarları belli değilse, hava düzeler.

Bulutların kenarları saçaklı ise, kuvvetli rüzgar beklenir.

Bulutlar rüzgar doğrultusunda yükselirse, rüzgarın sürmesi beklenir.

Öğle vakti bulut görülürse, gece yağmur beklenir.

Siyah beyaz bulutlar birbirine karışırsa, dolu fırtına beklenir.

Güneş renkli bulutlar yağmur getirir,

Gökkuşağı ayın etrafında görünürse, lodos ve yağmur beklenir.

Gökkuşağı kırmızı renkli ve parlak olursa, rüzgar ve fırtına beklenir.

İlk ve sonbaharda rüzgar akşam üstü hafif eserse, sis olur.

Hava çok açıksa, yağmur beklenir doludan sonra, sıcaklık azalır.”²⁹

Ay, hilâl şeklinde iken uçları yukarıya doğru ise, o ay kurak gider, yağmur yağmaz.

Uçları aşağıya doğru ise, o ay yağışlı gider.

Hava açık fakat yıldızların rengi soluk ise, birkaç gün içinde yağmur yağar.

Gökyüzünde yıldızlar çok ve parlak olursa, kırağı düşer.

Ağustos ayı ne kadar sıcak olursa, ocak ayı da o kadar soğuk olur.

Temmuzda ne kadar sıcak olursa, şubatta da o kadar soğuk olur.³⁰

Mihrican-Bostan Bozan: İlgüz ile ortagüz arasında (14 Eylül-14 Ekim) görülen fırtınadır. Ülker yeli gibi, çok soğuk eser ve bütün

²⁸ <http://www.nevsehirkulturizm.gov.tr/>

²⁹ Erman Artun, Türk Halkbilimi, Kitabevi Yay., İst., 2005, s. 187

³⁰ <http://www.balikesirkurse.com/>

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

mahsulleri mahveder. Mihrican deęen patates pürü, salatalık, kabak gibi bostan mahsulleri yanar, kapkara olur.³¹

Türk topluluklarının İslâm medeniyeti kültür dairesi içerisine girmeden çok önceleri kullanmaya başladıkları On İki Hayvanlı Takvim, bazı Türk şubeleri arasında Ortaçağ'ın son zamanlarına kadar kullanılıp durmuştur ki, bu takvim içindekiler itibariyle halk meteorolojisinin ve doğal olarak da melheme nev'inden türlerin ilk numuneleri olma adına kayda değerdir. Mesela; Sıçgan yılı: Karışıklık, kargaşalık ve kan dökme çok olur. Uğrılar (hırsızlar), yol kesiciler çoğalır, halk yerdeki böceklerden zarar görür, bazı yerlerde rahatlık ve huzur olur; valilere ve divan ehline noksanlık ve ziyân yüz gösterir. Bu yılda yağmur orta halli olur.³²

Ali Rıza Yalman'ın özellikle Akdeniz Bölgesi'ni mesken tutmuş Türkmen aşiretleri arasından derlediği bazı veriler de konumuz açısından ilgiye değerdir. "Genel olarak ziraat işlerinde halkın bir kısım efsaneli inançları vardır. Ay ışığında tohum ekilmez, ağaç aşılınmaz, bağ budanmaz. Eğer bu zamanlarda tohum ekilecek, ağaç aşılacak ve bağ budanacak olursa, mutlaka bunların meyvelerinin zayıf ve çürük olacağı inancı hakimdir."³³ Rıza Yetişen'in ise halk meteorolojisinin bir diğer açılımını karşılayan halk takvimine ilişkin derlemelerinde yine melheme türünde olduğu gibi geleceğe ilişkin bazı saptamalara rastlamaktayız, yalnız melhemelerde atmosfer olaylarının ve günlerin, burada ise sadece günlerin esas alındığını da ifade etmek gerekmektedir. Şöyle ki; eski halk inanışa göre, pazar, pazartesi, çarşamba ve cumartesi günleri normal günlerdir. Salı günü iyi sayılmaz. O gün işe başlayanların işi sallantıda kalır, iş bir türlü bitmez, her an bir kötü hal olabilir.³⁴

Tabiatta meydana gelen bir kısım döngüsel olaydan hareketle, oldukça masum, küçük, tarım ve hayvancılık merkezli kehanetleri içeren halk meteorolojisi numunelerinin etki ve ilgi alanını genişletmiş iddialı örnekleri olan melhemeler, yukarıda bahsi geçen bazı doğa hareketleri ekseninde geleceğe dair genelde felaket haberleri içeren menfi ve az da olsa olumlu kehanetleri içeren eserlerin genel adıdır.

³¹ <http://www.sivaskulturturizm.gov.tr/>

³² Osman Turan, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Yayınlarından Tarih Serisi: No: 3, Cumhuriyet Matbaası, İst., 1941, s.91

³³ Ali Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları II, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1977,s.110

³⁴ Rıza Yetişen, Sayılı Günler ve İnanışlar, Türk Folklor Araştırmaları, Aralık1965, S.197, s.3948

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Terim anlamı bakımından batı literatüründeki Armegeidon'a giden sürecin karşılığı olarak ifade edilebilecek olan melheme, "melhame (a.i.c: melâkim): kanlı savaş,melhame-i kübrâ: büyük kanlı savaş,melhame-i şemsiye: (Güneşin kanlı savaşı): Yazıcıoğlu Selâhattin'in 1408'de Farsça'dan Türkçe'ye çevirdiği meteorolojiye dair bir mesnevi"³⁵ "Melheme: büyük muharebe: Kosova melheme-i kübrası"³⁶ " melhame. (a.i.) Çok kan dökülen büyük harb, kanlı savaş: Sakarya melhame-i kübrası"³⁷ "Gelecekte ortaya çıkacak sosyal kargaşa, iç savaş gibi önemli olaylar ve kıyamet alametlerine dair haberlerle bunlara ilişkin literatürü ifade eden terim. Ağır zayıat ve bozgunla neticelenen savaş ve fitne anında çıkan büyük karışıklık, bu olayların gerçekleştiği yer" manalarına gelmektedir.

Mehleme, mülhime, mülheme, melhame, melheme olarak adlandırılan eserlerin Süryani kaynaklarından Arapça'ya Arapça'dan Farsça'ya ve oradan da Türkçe'ye çevrilmiş olduğu görülmektedir. Türkçe'deki melhemelerin çoğu ise XII. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu sarayında müneccimlik yapan Ebu Hübeys'in "Usulü'l Melahim" adını taşıyan Farsça eserine dayanmaktadır. Melheme türündeki eserlerde, bu eserlerin Danyal peygamberden kaldığını Hermes, Büzürc, Mihr, ve Vaki gibi bazı filozoflarca tecrübe edildiğini ve nihayet Cafer Sadık tarafından "muhtasar" kılındığı belirtilmektedir ki Türk edebiyatındaki bilinen ilk mehleme çevirisi Yazıcı Selahaddin'e, diğeri meşhur mehleme mütercimi Cevri İbrahim Çelebi'ye ait olan manzum melhemedir.³⁸ Latin alfabesine aktarmış olduğumuz bahsi geçen melheme örneği, türün içindekiler itibariyle niteliklerini sergilemek ve yapacağımız değerlendirmeleri şekillendirmek üzere aşağıda verilmiştir.

Mâh-ı Mart: Bu ayın yigirminci günü nahsdir. Eger bu ayda kûsûf-ı şems vâki' olursa, yağmur ferâvân olub saire-i fevâkih bi-nihâye ola ve şam tarafında bir kimsene zuhûr idüb yine an-karîb helâk ola. Eger tutuldukda rengi kızıla mâ'il olursa kaht vaki' ola. Ve eger husûf-ı kamer vaki' olursa yine kaht vaki' ola ve çekirge peyda olup fiat-i (?) meyve i'lâ' ola. Mısır ikliminde yağmur yağmıya. Ve eger siyâha mâ'il olursa bağa afet irüb üzüm bitmeye. Eger beyâza mâ'il olursa bârân kesir olub, cümle fevâkih bol ola. Eger gün ağılansa

³⁵ Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ak Yay., Ank., 1998, s. 609

³⁶ Şemsettin Sami, Kâmûs-i Türkî, Çağrı Yay., İst., 1996, s.1401

³⁷ D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yay., İst., 2005, s.882

³⁸ Bkz., Şeref Boyraz "Türk Halk Biliminin Yazılı Kaynakları Olarak Melhemeler, Yayınlanmış Doktora Çalışması, Ankara, s.336-338

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

yağmur ferâvan ola ve bârân ziyâde olub, hâşerât vâki' olub ziyâde 'alâmetler zâhir ola. Eger ay ağılansa bârân ziyâde olub, sular ferâvân ola. Ve padişâhlar azl ideler nâs rahatta olalar. Eger kuyruklu yıldız toğarsa bir padişâh fevt ola. Bi nihâye cidâl vâki' olub ve maşrik tarafındaki birinci memleket harâb ve havâricler zuhûr idüb, iklimleri harâb idüb, amma yıl âhırında bir padişâh adl idüb nâs rahatta olalar. Eger maşrik tarafında eleğim sağma (st.a: alâ'im-i semâ) vâki' olursa iki padişâh cidâl iderler. Eger mağribde vâki' olursa (galebe-yi ?) kaht olub (yz: olurub) fevt-i nisâ vâki' ola. Eger maşrik tarafında asman kızarsa yağmur ferâvan olub nâs rahâtda olalar. Eger mağrib tarafında kızarsa, kar ziyâde düşüb şita ziyâde ola. Eger asmanda bir acayib nesne görünse ziyâde vebâ olub, ucuzluklar ola. Eger gök gürlerse sağık olub bolluk ola. Eger yıldırım vaki olursa, fetretler olub gam ziyade ola. Eger duhân vâki' olursa rahatlık olub galle ve giyâh bol ola. Eger tolu yağarsa padişâhlar aralarında husumetler olub halk perişan olalar. Eger pularık vâki' olursa rencler ve mârazlar ziyâde ola. Eger katı yellere vaki olursa nisa fevt olub ve fevâki bol ola. Eger zemin deprense hilâf haberler şâyi' olub ve Mısır begi helâk olub ve ziyâde fetret ve kıtâl vâki' ola ve hayvânata âfet gele. Hastalıklar olub el-ahirü'l-emr hayr ola ve cümle ne'am ferevân ola. Fe-ammâ kâfiristana kızılık ola ve eger gice vâki' olursa padişâhlar aralarında cidâl vâki' olub fitneler peyda ola ve bârân ziyâde olub nâs melâl taru ola. Allahu a'lem bi's-sevâb.

Mâh-ı nisân: Eger bu ayda küsûf şems vâki' olursa bir padişâh helâk ola. Ve emrâz dahı ziyâde ola. Dahı eşcâr helâk ola ve nâsda helâk vâki' ola. Eger kızıla mâil olursa veba olub, meyve dahi kalîl ola ve sakat vâki' ola bal ve galle kalîl ola. Ve bir kimsene peydâ olub kıtâl vâki' ola ve ziyâde acem kızılık ola. Eger husûf-ı kamer vâki' olursa yağılar helâk olub fitenler peyda ola. Fevâkih kem ola. Eger husûf-ı şems vâki' olursa hastalıklar vâki' olub veba ola ve hevâcir (?) zuhûr idüb cidâl vâki' ola. Eger gün ağıllansa, rencler vâki' olub şam ilinde bir ulu kimsene fevt ola ve nâs hüremtsiz olalar. Eger ay ağıllansa ırmaklar ziyâde olub, kuyular tola ve padişâhlar adl idüb galle ola. Eger kuyruklu yıldız vâki' olursa begler havfdâ olub ve bir padişâh zuhûr idüb, amma veba olub kızılık ola. Eger maşrikde eleğim sağma görünse fitneler peyda olub cenk ve cidâl ola ve dahi nâs perişân olalar ve kış ziyâde ola. Eger mağribde görünse marâzlar ola ve kar ziyâde ola. Eger meşrik tarafında şimşek görünse kış kati' ola. Eger mağrib tarafından görünse, cidâl vâki' ola. Eger asmanda görünse Acem diyarında kızılık ola. Eger havada bir acayip nesne görünse baran kesir olub sular ziyâde ola. Gök gürlerse, meyveler çok hûb ola. Padişâh adl idüb mahsûlât bol ola. Yıldırım vâki' olursa,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

emrâz ziyâde olub fevâkih dahi bol ola. Gökden ateş düşerse meyveler ve hayvanât helâk ola. Ve dahi ta'un vaki ola. Eger katı gubâr vaki olursa biraz kimseler isyân idüb bir padişâhı helâk ideler. Eger pusarık vâki' olursa, veba olub dahi kızılık ola. Eger katı yeller vâki' olursa baran kesir olub meyveler çürüye, veba olub kızlar helâk olalar ve bir düşmân zuhûr idüb İstanbul'a kadem basa. Eger zemin deprense bir ulu kimse fevt ola ve acizlikler ola. Hava ebrulu olub barân ziyâde ola ve Rum il[inde] gayet emrâz ziyâde ola ve irkek aruk ve koyun binihaye ola ve padişâh cidâl eyleye ve mevt müfâcat ola. Eger gice ile deprense enva-ı hayvânât helâk olalar ve bir padişâh katl olunub nâs efgân üzre olalar ve şam ziyade bolluk ola Allahu a'lem.

Mah-ı Mayıs: Bu ay otuz bir gündür. Eger bu ayda küsûf şems vâki' olursa acayipler peyda olub meyveler kalil ve ağaçları alil olub ve fetretler olub vilâyetler harâb ola. Eger kıvıla mail olursa cidâl olub bir padişâh helâk ola. Eger husûf kamer vâki' olursa veba olub kaht vâki' ola. Ve ammâ barân ziyâde olub meyveler bol ola. Ve tacirler ziyana irüb, ahvâl-ı vilâyet dîger-gün ola. Eger siyaha mâil olursa avretler fevt olub dahi hayvanât helâk olalar. Ve meyveler kalil ola. Eger gün ağıllansa şürur ve bi'datlar peyda olub uğrı ve harami ziyâde ola. Ve yıl ahır hub ola, galle firâvân ola. Eger ay ağıllansa ziyâde cidâl olub kan döküle ve galle bol ola. Ve hastalıklar ziyâde ola. Eger kuyruklu yıldız toğarsa Rum vilâyeti talka ola. Ama mahsûl bol ola ve veba ola. Eger eleğim sağma maşrıkdâ görünse bir padişâh adl idüb cümle fevâkih bol ola. Ve eger mağrıbdâ görünse barân kesir olub nebatât bol ola. Bu ayın iptidalarında ra'd vâki' olursa barân kesir olub sular ziyâde ola. Ve emrâz ziyâde olub nâsa zahmet vire ve galle bol ola. Ay ahırında vâki' olursa cümle ni'metler bol ola ve halk şâd olalar. Eger gökden ateş yağarsa terletme vaki ola galle bol ola. Katı yağmur vâki' olursa padişâhlar zulm idüp reâya melûl olalar. Ve dahi veba olub galle ve giyah kem ola. Eger tolu yağarsa padişâhlar aralarında husûmetler vâki' olub leşger cem' idüb âhirü'l-emr sipah helâk olalar ve dahi hayvanât helâk ola. Eger kıvıl gubâr görünse baran kalil olub kaht vâki' ola. Eger gubâr gayet ile ziyâde olursa sular kalil olub dahi pınarlar soğula, az ola. Fe-amma nâs rahatta olalar. Eger pusarık vâki' olursa meyveye afet irüb helâk olalar. Ve dahi ulular birbirleriyle cidâl idüb nice kimseler başdan çıka ve dahi bir ulu kimse fevt ola. Fe-amma mahsûl ziyâde ola. Eger katı yeller vâki' olursa ısıtmalar peyda ola. Eger gök gürlense şita ziyâde ola ve dahi mevt müfâcat bol ola. Eger zemin deprense nâs aralarında cidâl vâki' olub ziyâde kanlar döküle. Ahirü'l-emr maşrıkdâ şahı mağrıbdâ tarafında kıtâl ide ve nisa ta'ifesi fevt ola. Ve dahi bir vilâyet harâb ola. Padişâh helâk ola ve sakatlar vâki' ola. Allahu a'lem.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Mah-ı Hazirân: Bu ayda küsûf şems vâki' olursa, ziyâde fetretler olub bir padişâh fevt ola. Eger hüsûf kamer vâki' olursa, urgılar ve harâmiler peydâ olub dahi istemeler ziyâde ola ve gayet ile işler olub mahsûle âfet irişe ve padişâhlar zulm ider ve ziyâde yeller esüb hilâfeciler şâyi' olub fitneler peyda ve dahi babil diyârı sel ve çekirge olub harâb ide. Eger gün ağlansa, kaht vâki' ve dahi kostantiniye ve diyâr-ı acem kızılık ola. Fe-emmâ yıl ahırında ra'nâ olub cümle ne'am ferâvân ola. Eger ay ağlansa mahsûl vesâ'ir fevâkih ziyâde ola ve barân dahi kesir olub padişâhlar adl ideler ve sular dahi bol ola. Eger meşrik tarafında kuyruklu yıldız doğarsa kızılık ola. Ve eger magrib tarafında görünse yavuz adamlar peyda olub amma mahsûl ziyâde ola. Eger gökden ateş dökülse nâsa darlık hâsıl ola. Eger ziyâde büyük yıldız düşerse bir ulu kimse fevt ola. Eger meşrik tarafında elegim sağma zuhûr iderse bir padişâh vilâyetin harâb ide ve hayvanât helâk olub ve mahsûl vesâi'r favâki bol olub bir ulu kimse helâk ola. Eger yıldırım vâki' olursa, meşrik canibinde veba ola. Ve dahi mefâcât vâki' ola. Eger asman kızarsa fitne ve fesâd bol ola. Eger asmanda bir acayip nesne görünse kızılık ola. Eger havada canâvar gibi bir nesne görünse iki padişâh arasında cidâl olup fetret ola âhır-ül-emr bir tarafı helâk ola. Ve dahi meyve kalil olub nâs gaygulu olalar. Eger gök gürlense veba ziyâde ola. Ve fitneler peydâ olub begler helâk olalar yel gayet ra'nâ ola. Ve dahi ucuzluk ola ve deryada nice kimseler helâk olalar. Eger yıldırım vâki' olursa barân kâlil olub sular eksile ve kamu ekin ve hayvanât az ola ve fitneler peyda olub yıl menfaatsiz ola. Ve hilâfeciler şâyi' ola. Nâs aralarında elem ve ıztırablar peyda ola. Eger zemin deprense meyve vesâi'r hayvanât ziyâde ola.ve dahi muhâlif rüzgarlar esüb nisâ tâ'ifesi fevt ve ziyâde yağmurlar yağub bir ulu kimsene fevt ola. Eger ziyâde deprense gayet kızılık olub haynanât helâk ola ve şeh-i kostantiniyede emrâzlar olub boğaz ağrısı ziyâde ola. Eger gice ile vâki' olursa bir muazzam şehir harâb ola. Allah'ul Alem.

Mah-ı Temmuz: Bu ayda eger gün tutulsa cümle fevâkih kalil olub ve tâgun ziyade ola ve nice kimseler helâk ola. Diyâr-ı arabda çekirge peyda olub nâsa hâlel vire. Eger ay tutulsa ırmaklarda balık az ola ve sular bol ve mahsûl ferâvâne ola. Eger ay ağlansa talgalar ola ve hastalıklar ziyâde ola. Ve dahi havalar bulut olub barân kesir olub galle ferâvân ola. Ve meyveler kem ola. Eger kuyruklu yıldız doğarsa yıl yanlış olub ugrılar ve harâmiler ziyâde ve ısıtma kesir ola. Eger yıldız düşer padişâhlar aralarında husûmetler olub ziyâde cidâl ola. Eger elegim sağma şark tarafında zuhur iderse cümle mâ'kulât bol ola. Ve nâs rahatta olalar. Ve dahi mağribde Şah-ı Mısır sultâniyle bu def'a cidâl idüb ahır-ül-emr Mısır sultanı bozulub firâr eyleye ol diyârı. Bir seneden sonra yine diyâr-ı Mısır hoş hal ola. Ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

hayvanât bol ola. Eger asmanda bir aca'yib nesne görünse nâs aralarında husûmetler olub bir ulu kimse fevt ola. Eger gök gürllese şam tarafında fitneler peyda olub mısır şahına mihnet ve meşekkât hâsıl ola. Melûl olub bes perişân olalar. Eger yıldırım vâki' olursa bir padişâh fevt olub harâmiler zuhûr idüb nâs melâl taru ola. Eger barân ziyâde yağarsa helâklık vâki' olub mahsûl dahi kalil ola. Ve ısıtmalar ziyâde ola. Eger tolu yağarsa gayet ile helâklık olub cenk cidâl vâki' olub bi nihâye âdem helâk ola. Fitne fesâd ziyâde ola. Eger pusarık vâki' olursa, tazeler fevt olup ziyâde vefât ola. Eger katı rüzgarlar vaki olursa esdiği canibde bir nâmdâr kimsene fevt ola. Eger zemin deprense veba ola ve nâs na-murâd olalar. Ve nice aşınâlar birbirine yad olalar. Ve ziyâde havf haşiyet zuhûr idüb nâs perişân olalar. Eger deprendüğü mahalde gök gürllese sular kesir mahsul ferâvân ola. Eger gice ile deprense mısır padişâhı az zamanda helâk ola dimişler.El gayb'ul Allah'ul alem.

Mah-ı Ağustos: Eger bu ayda kûsûf şems vâki' olursa az zamanda bir padişâh helâk ola ve dahi halk cümle gir - ü ginde olalar sefâ hâsıl olmya ve dahi barân kalil ola eger hüsûf kamer vâki' olursa Babil ilinde düşmân peyda olub padişâhlara âsi ola ve sakat vâki' ola. Eger gün ağlansa (?) memleket fitne ola. Meşrik ilinde bir padişâh asker cem' idüb beyn'ül arabda ihtilâl vâki' ola. Eger ay ağlansa mahsûl ziyâde ola. Ve nâs tendürüst ola. Ve dahi meyve vesâi'r hayvanât ziyâde ola. Eger çalkanur görünse meyve hûb ola ve mahsûl ziyâde ola. Eger kuyruklyıldız toğarsa nâs aralarında gussa ve melâl ziyâde ola. Ve irak tarafında leşker cem' olub bir ulu kimsene helâk ideler yeryüzüne kan döküle. Eger gökden yıldız dökülse nâs aralarında cidâl ve kıtâl olub bir ulu kimesne helâk ola. Ve mahsûl ziyâde ola. Eger şark tarafında elegim sagma görünse ol tarafda kızılık ve ısıtma ziyâde ola. Ve eger mağrib tarafında görünse ol diyarda bir ulu kimsene fevt ola. Eger maşrik tarafı kızarsa kar ziyâde yağub şita ola ve eger mağrib tarafı kızarsa ol tarafda cidâl vâki' ola. Eger semada bir acayib nesne görünse âlil ziyâde olub veba ola ve dahi mahsûl ferâvân ola. Eger ra'd vâki' olursa bir padişâh helâk ola ve meyveler ziyâde ola. Eger gökden ateş düşse fitneler ve fesâdlar ziyâde ve dahi bi nihayet kan döküle eger baran ziyâde yağarsa kızılık ola eger tolu yağarsa ilaçsız marâzlar peyda olub mevt mefâcât ola. Eger gubâr vâki' olursa nice vilâyetler harâb olub ziyâde cidâl vâki' ola. Eger pusarık vaki' olursa hastalıklar olub ziyâde kaht ola. Eger kati' rüzgârlar vâki' olursa dahi ziyâde kaht ola eger asman gürllese nâs gaygulu olalar. Eger zemin deprense hastalıklar olub ehthiyarlar fevt ola ve cidâl ve şita ziyâde ola fe-emma mahsûl vesâi'r fevâkih bol ola. Eger gice ile deprense mahsûl ziyâde ola. Ve her

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

nesne ucuz ola. Ve deprendüğü diyarın hâkimi hâ'in olub cidâl ide amma fırsat padişâhın ola. Allah'ul Alem.

Mah-ı Eylül: Bu ayda eger küsûf şems vâki' olursa bir ulu kimsene helâk olub, fitne ve fesâd vâki' ola ve yağmur kalil ola ve meşrik ilinde leşker olub ziyâde kan döküle. Eger hüsûf kamer vâki' olursa bârân kalil olub sular az ola ve padişâhlar adl idüb ve mahsûl ferâvâna ola fe-emma yâvuz ademiler peyda olub nice fitneler ve fesâdlar ideler ve dahi çekirge zayîde ola. Eger ay ağlansa deryada nice kimseler helâk olub ve mahsûl kem ola ve eger meşrik tarafında kuyruklu yıldız zuhûr iderse cidâl vâki' ola. Padişâh galib ola. Ve eger meşrik tarafında elegim sagma görünse meşrik padişahı cidâl idüb gazâlar ideler ve eger meşrik tarafında şimşek görünse nâs aralarında velvele olub çok ademler helâk olalar ve eger mağribde görünse fa'ideler yağub nâs ferâh üzre olalar ve eger asman kızarsa kaht olub ve cidâl olub kan döküle eger asmanda bir acayib nesne görünse bir ulu kimsene helâk ola ama ziyâde bolluk ola. Ve şita ola. Ve rum ilinde asker cem' olub şehir-i kostantiniyede ve şam vilâyetinde ziyâde kıtâl ola ve eger gök gürlense galle kalil olub nâs gussalu olalar ve eger yıldırım vâki' olursa leşker cem' olub kıtâl olub kan döküle ve bârân ziyâde vâki' ola ve mahsûl ferâvâna ola. Eger gökden ateş düşerse ziyâde bolluk ola ve eger tolu yağarsa hastalıklar ziyâde olub ve bir padişâh helâk ola ve mahsûl ferâvân ola. Eger kızıl gubâr vâki' olursa bârân kalil olub sular soğula ve dahi hayvanât helâk ola. Eger gubâr ziyâde vâki' olursa bârân kalil olub kış kati' ola ve eger tuman vâki' olursa zahmetler ve mihnetler ziyâde ola. Eger kati' rüzgârlar vâki' olursa ulu begler helâk olalar. Ve eger zemin deprene ziyâde mihnet vâki' ola ve hastalıklar olub bir ulu kimesne helâk ola. Eger gice deprene bârân ziyâde olub meyveler vesâir' eşyâ bol ola ve nice vilâyetlere kullar ve karavâşlar firâr ideler. Allah'ul Alem.

Mah-ı teşrin evvel: Eger bu ayda gün tutulsa padişâhın düşmanı helâk olap mahsûle zarâr eyleyeler ve kış kati' ola eger ay tutulsa düşmanlar hak fizân (?) ve davar helâk ola ve bârân ziyâde olub uyuzlar ve çibanlar peyda ola. Eger şems ağlansa tacirlere meşakkat tarı ola ve eger ay ağlansa fitneler ve ugrılar ziyâde olub nâs gaygulu ola fe-emma yağmur ziyâde olub galle bol ola. Eger çalkanur görünse mihnetler ve rençler ve belâlar ziyâde ola ve kaht vâki' ola. Eger bir ucu yukarı görünse mahsûl bol olub yıl iyi ola. Eger kuyruklu yıldız toğarsa cidâl olub begler helâk olalar. Fe-emma nâs rahatta ola. Eger yıldız dökülse kıtal olub kan döküle ve kangî tarafta ziyâde dökülürse ol tarafta melâl ziyâde ola. Eger elegim sagma şarkda vâki' olursa fitneler ziyâde ola ve kostantiniyede ulu kimsene fevt ola. Eger mağribde görünse padişâhlar adl idüb nâs rahatta olalar. Eger şimşek şark tarafında vâki' olursa hastalıklar ziyâde olub ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

kısrak helâk ola ve eger magribde vâki' olursa kiçiler büyüklerinden havf idüb nâs birbirlerine yaramaz olalar şah-ı magrib helâk ola. Eger asmanda cenâvâr gibi bir nesne görünse padişâhlardan elemeler çekile. Eger asman görünse bir mu'teber kimsene şimşir ile helâk ola ve bir padişâh helâk ola ve mahsûl ziyâde ola yıldırım vâki' olursa ugrılar ve harâmiler ziyâde olub halk perişân olalar. Ve bârân kalil olub cümle nebâtât kalil ola. Meşrikde leşker cem' olub magrib tarafına hucüm ideler ve nâs rahatta olalar. Eger gökden ateş düşerse hastalıklar olub mevt ziyâde ola. Ve kıt'a-ı tarik ziyâde ola. Eger kati' yağmurlar vâki' olursa sular ziyâde olub balık ferâvân ola ve hamile hatunlar zahmet çekmeyeler ve bâzirgânlar fa'ide ideler. Eger tolu yağarsa babil ilinde leşker cem' olub kıtâl vâki' olub ba'de mağhûr olalar. Eger toz vâki' olursa cidâl vâki' olub bir ulu kimesne helâk ola. Kati rüzgârlar vâki' olursa bir ulu kimse fevt ola. Eger zemin deprense cümle fevâkih bol olub vesâir hayvanât hûb olalar ve ahırlık ola ve kış ziyâde ola. Bir ulu kimesne fevt olub nâs melâl arz ola. Eger gice ile deprense ziyâde kızılık ola ve ziyâde fetret olub hayvanât helâk ola ve babil padişâhı mısır şahlarıyla cidâl idüb ol iki iklimde ziyâde kıtâl vâki' ola. Allah'ul Alem.

Mah-ı Teşrin Sani: Bu ayda küsûf şems vâki' olursa şerir rencler ve mihnetler peyda ola fe-emma yıl gayetle ra'nâ olub lakin ugrı ve harâmi ziyâde ola. Eger hüsûf kamer vâki' olursa belâlar ve gınâlar olub ve çekirge peyda olub ve arab kabilesinde ihtilâl vâki' ola. Meşrik tarafında bir ulu kimsene peyda olub nice harâblıklar idüb ba'de helâk ideler. Eger gün ağılansa kış katı olub padişâh zûlm ide ve bezirgânlar fa'ide ideler. Fe-emma ganim nihâyetle ra'nâ ola. Eger ay ağılansa babil şehrinde cidâl olub fitne ve fesâd zâhir ola. Fe-emma galle gayetle ra'nâ ola. Eger kuyruklyıldız toğarsa padişâhlar kuvvet bilüb fikâralar zahmette olalar. Eger elegim sagma zuhûr iderse bârân ziyâde olub ve şitâ dahi ziyâde ola. Eger magrip tarafında vâki' olursa yine bârân kesir olub havflar ve hatırlar ola. Eger şimşek meşrik tarafında görünse üç sene havf ve haşiyet olub yırtıcı canâvarlar hareket ide ve kabile-i arabda fitne fesâd ola. Eger asmanda canâvar gibi bir nesne görünse padişâhlar aralarında ihtilâl vâki' ola ve meyve helâk ola. Eger bu ayın onuncu gününde gök gürlense emrâz ve eskâm ziyâde vâki' ola. Eger yıldırım vâki' olursa meşrikde leşker cem' olub magrib tarafında cidâl ideler ve mahsûl ziyâde ola. Eger gökden ateş düşerse hastalıklar vâki' olub nâs melûl olalar. Eger ziyâde yağmurlar vâki' ugrılar ve harâmiler necât bulmayub helâk olalar. Eger tolu yağarsa mısır ziyâde kızılık ola. Eger kızıl gubâr vâki' olursa mevt ve mefâcât ziyâde ola. Sular kalil ola. Fe-emma meyveler kesir ola. Eger pusarik vâki' olursa cümle fevâki vesâ'ir hayvânât bol olub nâs rahatta olalar. Eger kati' rüzgâr vâki' olursa ekâbirler helâk olalar husûsen

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

kadılar fevt olalar. Eger zemin gürlense mahsûl vesâir fevâkih ve giyâh ferâvâne ola. Fe-emma meyveler helâk olalar ve deryada nice gemiler helâk ola. Eger zemin deprense bir padişâh asker cem' idüb nice vilâyetler harâb olub bir kimesne ana mukâbil olmıyalar ve eger gice vâki' olursa gâliz yeller esüb gayet kış ziyâde ola demişler. Allah'ul Alem.

Mah-ı Kânun-i Evvel: Bu ayda küsûf şems vâki' olursa kar ziyâde yağub kış kati' ola vesâir veşûş ve ve tûyûr ziyâde ola ve mağribde cidâl vâki' olub arab begleri helâk ola. Eger hüsûf kamer vâki' olursa begler helâk olalar. Fe-emma mahsûl kesir olub nâs rahatta olalar kar ve bârân ziyâde olub amma hayvânât helâk olalar. Galle ve giyâh bol olub ve şitâ ziyâde olub koyun kırıla ve zeytun ziyâde ola. Eger gün ağlansa kış hafif olub bârân ziyâde ola. Eger ay ağlansa kış katı' olub mahsûl ferâvân ola. Eger mâh çalkanur görünse cümle ne'am ferâvân ola. Eger kuyruklyıldız toğarsa meyveler ziyâde olub ve horasan şahı leşker cem' idib bi nihâye cidâl ola ve bi nihâye nâs helâk olalar. Eger yıldız düşerse kaht olub hayvânât helâk olalar. Eger mağribde elegim sagma görünse fitne peyda olub kıtâl ola vebâ ola ve eger meşrikde görünse yine kezâlik. Eger şimşek vâki' olursa bârân ziyâde olub galle bol ola. Eger mağribde vâki' olursa hayvânât helâk ola ve padişâhlar aralarında husûmetler vâki' olub nice kimesneler helâk ola. Eger asmân kızarsa biraz cidâl ola ve galle ve nemâ ziyade ola. Eger asmânda bir acayib nesne görünse arpa ve buğday ziyâde ola ve meşrik tarafında bir kimesne zuhûr idüb diyar-ı şamda nice vilâyetler harâb idüb ala. Eger canavar gibi görünse padişâh ziyâde zulm ide ve cidâl vâki' olub nâs ziyâde zahmet çekeler. Eger gök gürlense padişâhın (?) kavi ola ve bârân kesir olub kış kati' ola ve meyve kem ola. Eger yıldırım vâki' olursa yıl nâ mübârek olub nâs melûl olalar ve dahi bir ulu şahı tutub helâk ideler ve galle ziyâde ola. Eger asmândan ateş düşerse ziyâde cidâl olub kan döküle ve bâzirgânlar fa'ide ideler eger kati yağmurlar vâki' olursa rum ilinde bir (?) harâb ola ve padişâhlar adl idüb nâs rahatta olalar. Eger tolu yağarsa hevâcirler zuhûr idüb ziyân ideler. Eger gubâr vâki' olursa yanlış haberler şâyi' olub nâs gayguda olalar eger kati rüzgâr eserse bir ulumuz fevt olalar. Eger zemin deprense hastalıklar olub nice şehirler harâb ola dahı hayvânât helâk ola ve galle ve nemâ ziyâde olalar. Eger gice ile vâki' olursa cümle ni'metler bol ola ve bir ulu sultân helâk ola. Allah'ul Alem

Mah-ı Kânun-ı Sâni: Eger bu ayda küsûf şems vâki' olursa dünli ni'metler ferâvân olub ve ucuzluk ola ve Fârs şahı diyar-ı Rumda bir mu'teber adam tutub hizmet itdüre eger öyleden sonra vâki' olursa ziyade fetret ola ve eger hüsûf kamer vâki' olursa cümle ne'am bol olub ve galle ziyâde ola diyar-ı Irakda cidâl vâki' ola. Eger

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

gün ağlansa ekâbirler helâk ola. Meyve ağaçları kurıya ve hararetler olub şehir-i kostantiniyede cidâl ola. Eger ay ağlansa, cümle hayvanât ra'nâ ola ve bârân ziyade ola ve sular kesir ola ve kış katı ola ve sakt va'ki ola ve başda olan imrâz hareket ide. Eger mâh çalkanur görünse hayvânât ra'nâ ola. Eger kuyruklyıldız vâki' olursa padişâhlar adl iderler rum ilinde cidâl ola ve fevt ziyâde ola. Eger yıldız dökülse padişâhlar zulm ideler ve galle bol ola. Ve mağrib canibinde ziyâde cidâl ola. Eger meşrik canibinde elegim sagma görünse vebâ ola ve üzüm ağacı ve'sâir ağaçlar helâk olalar ve mahsûl bol ola. Eger şark tarafında şimşek görünse fitneler olub ba'de padişâh ahîz idüb helâk ideler. Eger mağribde görünse nâs rahatta ola. Eger asmânda bir acayib nesne görünse saktlar vâki' ola ve tağun ola ve eger gice görünse kar ziyâde yağub ahrâklar öle. Hayvana görünse havflar katı kış ola. Ziyâde cidâl olub bir ulu kimesne helâk ola. Bi nihâye halk helâk ola. Eger asmânda görünse fitneler peyda idüb ziyâde kan döküle eger yıldırım vâki' olursa bârân kesir olub sular ziyâde ola ve hastalıklar vâki' ola. Eger gökden ateş düşse fitneler peyda olub ziyâde kan döküle katı bârân vâki' olursa haşimnâk adamlar peyda olub ve mahsûl ziyâde ola. Eger tolu yağarsa yıl nâ mübârek olub fe-emma galle ve nemâ ziyâde ola. Eger tuman vâki' olursa mahsûl bol ola. Eger rüzgârlar vâki' olursa diyâr-ı Rumda kazlık ola fe-emma meyve kesir ola. Eger zemin deprense hastalıklar olub nâs melûl olalar ve bir padişâh asker cem' idüb ziyâde fetret ola. Eger gice ile olursa bârân ziyâde olub ve cenk cidâl olub kîtâl ola. Uğrılar ve haramiler ziyâde ola. Allah'ul Alem.

Mah-ı Şubat: Bu ayda küsûf şems vâki' olursa çekirge peyda olub mahsûle zarâr ide. Ve diyâr-ı fârsda bir kimsene zuhûr idüb padişâhı ahîz idüb halk ana tabi' olub ziyâde fesâd ideler. Eger hüsûf kamer vâki' olursa mahsûl bol ola ve bârân ziyâde olub asel bol ola. Eger gün ağlansa başda marâzlar hareket ide. Mahsûl ziyâde ola ve zamansız karlar yağa. Eger ay ay ağlansa sular bol olub galle ve nemâ ziyâde ola ve kış hafif ola. Fe-emma ısıtmalar bol ola ve evvel bahâr ra'nâ ola ve nâs rahatta olalar. Eger mâh çalkanur görünse kış katı ola. Eger ucı yukarı görünse cümle hayvânât ziyâde ola. Eger asmânda kuyruklyıldız görünse bir padişâh fevt olub ziyâde cidâl vâki' ola (?) ziyâde olub meyveler helâk ola ve derya hareket idüb nice gemiler helâk ola ve yer deprenüb ay tutulsa eger yıldız dökülse bir muazzam kimsene fevt ola. Ve nâs rahatta ola. Eger meşrik tarafında elegim sagma görünse begler hain olalar ve el-fırsat padişâhın ola. Eger meşrikde şimşek görünse kısraklar helâk olalar. Eger asmân kızarsa hevâ ebrulu ola. Bârân ziyâde ola eger mağrib-i tarik kızarsa bir padişâh fevt ola. Eger asmânda bir acâyip nesne görünse hamile hârunlar fevt olalar ve bir ulu kimsene fevt ola, imrâz

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

ziyâde ola. Eger hayvân gibi görünse bir ulu beg veya hod bir padişâh fevt ola. Ve bi nihâye kıtâl ola. Eger asmân görünse meyveler hûb ve mahsûl ziyâde ola. Eger yıldırım vâki' olursa bârân kesir olur galle ve nemâ çok ola. Eger asmandan ateş düşse seferler vâki' ola. Ve uğrılar ve harâmiler ziyâde ola ve deryada gemiler helâk ola. Yağmurlar vâki' olursa ucuzluklar olub bolluk ola. Eger tolu yağarsa begler helâk olub fe-emma galle ve nemâ ziyâde ola ve eger kati' toz vâki' olursa cidâl ola fe-emma yıl ahırında mübarek ola. Eger pularık vâki' olursa şürûr olub hayvânât helâk olalar ve mahsûl kesir ola. Eger rüzgârlar vâki' olursa galle kalil ola ve cidâl vâki' ola. Eger zemin deprense kıta ü'l tarik ziyâde ola yıl ahır mübarek ve ni'metler ferâvâna ola ucuzluklar olub nâs ferâhda olalar çok asker cem' olub nice vilâyetleri harâb ideler ve kış ziyâde katı' ola ve tazeler fevt ola. Allah'ul Alem. Temmet.³⁹

Eserde, güneş tutulması, ay tutulması, güneşin ağarması, ayın ağarması, ayın çalkanır şekilde görülmesi, kuyruklu yıldız görülmesi, gökten yıldız dökülmesi, gökte canavarı andırır bir nesnenin görünmesi, yıldırım, şimşek, dolu, toz, yağmur, rüzgar ve deprem gibi bir kısım tabiat olayından ve bu olayların yılın hangi ayı içerisinde cereyan ettiğinden hareketle kehanetlerde bulunulduğu görülmektedir.

Melhemedede yukarıda bahsi geçen tabiat olayları üzerinden yapılan geleceğe yönelik kehanetlerde, muhatapları açısından ana hatlarıyla menfi, kısmen ise olumlu bir görüntü sergilendiği görülmektedir. Eserde, fetret, ölüm, afet, kıtlık, zarar, zulüm, husumet, savaş, hastalık, bitki ve hayvanların helak olması vb. kehânetler olumsuz, bolluk, huzur, rahatlık, ucuzluk ise olumlu içerikli kehanetlere örnek olarak gösterilebilir. Olumlu ve olumsuz kehânetler arasında görülen oransızlık, melheme türünün bir özelliği ve melheme teriminin açılımı ile doğru orantılı olsa gerektir.

İster olumlu, isterse olumsuz nitelik taşıyan geleceğe yönelik haberlerin işlerliğinde müellifin sebep-sonuç ilişkisini mümkün olduğunca dikkate aldığı ve eserini düalizm ekseninde etrafında şekillendirdiği görülebilmektedir. Örneğin; kıtlık, fitne ve zulüm savaşla, padişahın ölmesi fetretle, kargaşayla, gökte canavara benzer bir nesnenin görünmesi ise hamile kadınların zarar görmesiyle, tarım ürünlerinde görülen bolluğun da ucuzluk ve halkın rahatı ile ilişkilendirilmiş olması gibi. Yalnız, eserde yer alan tüm kehanetlerin bahsi geçen sebep-sonuç ilişkisi ile açıklanmasına da olanak yoktur. Seferlerin başlamasının şartı olarak gökten ateş düşmesinin, kırsakların helak olmasında şimşek çakmasının, önemli bir kişinin

³⁹ Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi no: 3024, 16b-24b Risale-i Mülhime, Müellif: Belli değil

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

ölümünde depremin, tüm hayvanların yok olmasında ve mahsulün kıt olmasında puslu havanın sebep olarak gösterilmesi gibi.

Kehanetlerin çıkış noktasını oluşturan benzer tabiat olaylarının aylar açısından sergilediği sonuçlar itibariyle kimi zaman paralel, kimi zamanda oldukça zıt bir görüntü sergilediği de ifade edilebilir. Mesela; eserde yıldırımın hastalık, savaş, kıtlık, hırsızlık, soygun, huzursuzluk, ölüm gibi menfi sonuçlara işaret etmesinde tek düze bir değerlendirme görülürken, ay ağarması olayının kimi ayda savaş, hastalık ve fitne gibi olumsuzluğa kimi ayda da rahat ve bolluğa işaret etmesi gibi. Yalnız, aynı tabiat olayının sonuçları itibariyle farklı değerlendirilmesinde, her ayın kendine özgü bir nitelik taşıyor olması gerçeğinin etkili olduğu gözden uzak tutulmamış olsa gerektir.

On iki bölüm halinde düzenlenmiş olan bu eser, mart ayı ile başlamaktadır. Müellifin eserini mart ile başlatması Rumi takvimin esas alınması ile ilgili bir durumdur. Bilindiği üzere, hicri takvimin haricinde Osmanlı İmparatorluğunda 1678'den sonra maliye ile ilgili işlerde Rumi takvim de kullanılmaya başlanmıştır ve mali yılın başlangıcı 1 Mart olarak kabul edilir. Rumi yıl 365 gün olup güneş yılına karşı düşen miladi seneye eş uzunluktadır. Aylar Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Teşrin-i evvel, Teşrin-i sani, Kanun-i evvel, Kanun-i sani, Şubat olarak adlandırılır.

Eserde yer alan kehanetlerde öz itibariyle güçlü bir naturizm etkisi gözlenmektedir. Giriş kısmında da belirtildiği üzere gerek atlı-göçebe toplumlar ve gerekse tarım ve hayvancılığa dayalı üretim tarzını benimsemiş olan toplumlarda tabiat hayatın en olmazsa olmazıdır. Tabiata yüklenen bu önem, elbette ki onu her hareketi ile gözlenen ve değerlendirilmesi gereken bir varlığa da dönüştürmüştür ki, eserin özünü de bu yaklaşım tarzı belirlemiş olsa gerektir.

Dil açısından Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi'ne - yigirmi, kimesne, tutuldukda, ugrı, soğul-, ısıtma- ait özelliklerinin bir arada kullanıldığı eserde, hem Türkçe kelimelere ve dilbilgisi kurallarına hem de ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelimelerle bu dillere özgü tamlama ve yapı inceliklerine yer verildiği görülmektedir. Aynı zamanda türün niteliği ve menşe'i de doğrultusunda, eserin sade olmaktan uzak bir görüntü sergilediği de ifade edilmelidir.

Melhemelerin İdris peygamberin ilmiyle, Danyal, Eflatun ve Lokman gibi kişilerin sözleriyle, Hermus, Büzürçmihr ve Valis gibi filozofların tecrübe süzgeci ve Cafer-i Sadık gibi bir imam/velinin kontrolünden geçerek⁴⁰ vucüt bulmuş olduğuna olan inanç, halkın bu

⁴⁰ Şeref Boyraz "Türk Halk Biliminin Yazılı Kaynakları Olarak Melhemeler, Yayınlanmış Doktora Çalışması, Ankara, s.107

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

eserlere bakış açısında da belirleyicidir. Yani; yüzyıllardır halkın melhemelere müracaat etmekten geri kalmamasında ve olabildiğince bu yaklaşımlara itibar etmesi ve saygı göstermesinde kaynağa yüklenen ehemmiyet temel etken olsa gerektir.

Melhemeler, edebiyatımız için ithal ürünlerdir. Köken itibarıyla Mezopotomya kökenli olduğu görülen bu türün eski mezopotomya dininin önemli temsilcilerinden Keldâniler, Sabiler ve Harranilerle ve bunların yıldız ve gezegen kültüne dayalı penteonu ile ilişkilendirilmiş olması isabetlidir.⁴¹ Melhemelerin ithal bir edebi tür olmakla birlikte Türk toplulukları arasında da yaygın yaşam alanı bulmuş olmasında Türklerin kozmogoniye ilişkin yaklaşımları ilk elden belirleyici olmuştur.

Bilindiği üzere, halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp, yaşadığı çağdaki yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatımlarla oluşturduğu inanışlarla da ilgilidir. Toplum, hayatını derinden etkileyen adet, inanma ve geleneklerini yeni bir dine veya yeni bir kültüre girmekle hemen bırakmaz, yeni dinin, kültürün özelliklerine eski adet, inanç ve geleneklerine uydurmaya çalışırlar.

İnsanoğlu yüzyıllardan beri pek çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur. Ve inandığı her şeyin akli kurallarla açıklanmasını da çok önemsememiş, inancı daha etkin görmüştür. Bugün birçok kişinin batıl olarak adlandırdığı halk inanışlarına kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanın yaygın olarak inandığı veya inanır görüldüğü bir gerçektir. Bu inançlar, temelde daha çok insanların korktukları veya sebebini açıklayamadığı doğa olayları etrafında şekillenmiştir.

Türk toplumu da binlerce yıllık tarihinde çeşitli dinlere ve kültürlere girmiş ve bu dinlerin ve kültürlerin etkisi altında kalarak İslamiyet'e girdikten sonra da eski dinlerini, kültürlerini yeni inanç dairesi içerisinde yaşatma eğilimini sürdürmüşlerdir. Mesela Anadolu'da halen daha ay için "ay dede" tabirinin kullanılması Altay Türkleri'nin kozmogoniye dair yaklaşımlarından beslenmektedir. Şöyle ki; inanca göre, göğün yedinci katında Gün Ana, altıncı katında ise Ay ata oturmaktadır. Bu ifadeden hareketle eski Türklerde güneş kadın, ay erkek olarak⁴² nitelendirilmiştir.

Kaşgarlı Mahmut'un dediği gibi Tengri'nin yolladığı yıldırım, yağın, (şimşek), gökgürültüsü kükremek, kutsal nesnelere konumunu değiştirmektedir ve bunlar sihirli dünyaya ait unsurlar olup, son derece

⁴¹Şinâsi Gündüz, Mitoloji ile İnanç Arasında, Etit Yay., İst., 1998, s. 60,167

⁴²Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz, İslamiyet Öncesi Türk Destanları, Ötüken Yay., İst., 2003, s.29

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

büyük bir dehşet uyandırmaktadırlar.⁴³ Uygurlar yıldırım düştüğünde göğe doğru ok atar. Buldukları yerleri terk eder ve kulübelerini daha uzağa taşırlardı. Aynı şekilde Reşideddin'e göre Uriangitler fırtınadan korkarlar, göğe yıldırımlara ve gök gürlemesine söverlerdi. Yıldırım çarpması sonucu ölen bir hayvanı yemekten kaçınırlardı.⁴⁴ Bununla birlikte Havra, gök gürlemesi ile lehinde oldukça önemli ve ilginç bir görüş ortaya atmıştır; Ona göre, bir çok çağdaş Altay toplumunda gök gürlemesi, kötü ruhları kovduğu için hayırlı bir olay olarak da karşılanmaktadır.⁴⁵

Türklerin ve onlara paralel olarak Çinlilerin düşündüğü kozmolojik sistemde, dört ana yön tasavvuru bulunmaktaydı. Dört anayönün de simgeleri arasında da renkler bulunmaktaydı. Hatırlatacak olursak, bu şemada, kuzeyin renk simgesi kara, güneyin kırmızı, doğunun gök rengi mavi (bazen yeşil) batının rengiyse ak (beyaz ya da beyaz lekeli) idi. Merkezin yani; toprağın rengiyse sarı ya da yağız (siyah) olarak anılıyordu. Bu şemayla ilgili diğer simgeler, yani hayvanlar, yıldızlar, su, ateş, ağaç, maden toprak (merkez) gibi unsurlar aslında renklerin kozmolojisinin ve mitolojinin⁴⁶ diğer alanlarının konularıyla mehleme nev'i arasında sıkı sıkıya ilişki olduğunu gösteriyor.

Örnek melhememizde kullanılan renk unsurlarının işaret ettiği kehanetlerin niteliğini açıklamada yardımcı olacağı inancıyla bazı temel renklerin sembolik anlamlarına bakmak faydalı olacaktır. Siyah: Genel hatlarıyla, bakıldığında bütün dünya mitolojisinde ve simgeciliğinde kara rengin daha çok olumsuz anlamları ifade etmek üzere kullanıldığını görüyoruz. Kırmızı: Bu renk güneşin ve tüm savaş tanrılarının rengidir. Eril hareket ilkesini, ateşi, hükümdarlığı, aşkı, hazzı, gelin ve evlilikle ilgili birtakım hususları ifade eder...Mavi: Akıl, idrak, sağduyu, iffet, lekesizlik, sadakat, Allah'a hürmet, barış gibi erdem ve erdemli davranışların simgesidir.Beyaz: Aydınlık, ışık, güneş, hava, saflık, temizlik, iffet, masumiyet, sadelik, mükemmellik, kutsallık, kurtuluş, ruhsal yetkinliktir.⁴⁷

Bayrağımızın ay ve yıldızına benzeyen, gökte gün ile ayın kavuşmasını temsil eden bir motife, M.Ö I. yüzyılda, proto-Türk olarak bilinen Chouların baş bayrağında rastlıyoruz. Gündüz ve gece, aralıksız devam eden parlaklığın simgesi olan astral motifler, o devirden beri daima proto-Türk, Türk ve akraba milletlerin simgeleri

⁴³ J. Paul Roux, Altay Türklerinde Ölüm, Kabalcı Yay., İst., 1999, s.78

⁴⁴ a.g.e, s. 78

⁴⁵ a.g.e, s.,80

⁴⁶ Yaşar Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yay., İst.,2002, s.181

⁴⁷ a.g.e, s.183-190

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

arasında yer almış ve astral tanrıların alameti olmalarının dışında, devlet başkanlarının ve önemli şahısların da alameti olmuştur.”⁴⁸

İnsanda mevcut olan gabya dair bilgi elde etme arzusu ile geleceği merak duygusunu fitri bir temayül şeklinde niteleyen İbn Haldun, dünden bugüne insanoğlunun hemen hemen her zümresinin bu duyguyu giderme eğilimi sergilemiş olmasının felsefi dayanağını da ortaya koymuş olsa gerektir. Naturizm kültürünün, atlı-göçebe medeniyeti ile tarım ve hayvancılığa dayalı üretim tarzlarının eskiliği, değişen ve gelişen uygulama zenginliği, dün olduğu gibi bugün de tabiatın dilini anlama arayışlarında mehleme nevinden yaklaşımlar içerisinde vücut bulabilmiştir.

Kaynağı her nerden veya her kimden olursa olsun, melhemeler meteoroloji ilminin gelişimi karşısında doğal olarak gündün güne büyülü atmosferinden uzaklaşmış, ama halk meteorolojisi ve halk takvimleri adları ile şekil değiştirerek masum kehanetler içerisinde yaşamaya devam edebilmiştir. İlgi çekici içeriği ile uzunca bir süre iklim bilgisi konusunda temel başvuru kaynakları olarak algılanan bu eserlerin kültür numuneleri olmak adına ilgili toplumun siyasi, sosyal ve kültürel düzeyleri ile tabiat olayları karşısında takındıkları psişik yaklaşımları tespit etme adına önemli kaynaklardan olduğunda şüphe yoktur.

⁴⁸ Emel Esin, Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler, Kabalıcı Yay., İst.,2003, s.59

SÖZLÜK

ağıl: (Ay ağılı, ay ve güneş ağılı, güneş ağılı) Ayın ve güneşin çevresinde görülen beyaz halka, hale.
ağıllık: (Ayı çevreleyen) Beyazlık
âhir-ül-emr: en nihayet, sonunda
an-karîb: yakından, çok geçmeden
aruk: zayıf, çelimsiz
âsmân: gök, semâ
ba'de: sonra
bârân: yağmur
beyn: 1. ara, aralık 2. arada, araya, arasında
bezirgân: 1. tüccar 2. alışverişte çok kâr amacı güden kimse 3. mesleğini sadece kazanç için kullanan kimse
Bî nihâye: nihayetsiz, sonsuz, tükenmez
cidâl: karşılıklı kavga, savaş
çiyân: çok ayaklılardan sari renkte zehirli bir böcek
dehân: ağız
depren-: hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak, sarsılmak
dîger-gûn: bozuk, değişmiş, başkalaşmış
duhân: tütün, duman
dûn: aşağı, aşağılık, alçak, soysuz kimse,

efgan: ıztırap ile haykırma, bağırıp çağırma, inleme, bağışma
ekâbir: rütbece, görgü ve faziletçe büyük olanlar, devlet ricâli
eleğim sağma: gökkuşağı
emrâz: illetler, hastalıklar
emvâc: dalgalar
eskâm: hastalıklar, illetler, dertler
eşcâr: ağaçlar
eyyâm: günler, gündüzler
Fe-ammâ: kaldı ki, gelince
fevâkih: meyvalar, yemişler
feverân: kaynama, galeyan etme, vurma, fişkırtma
fevt: bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma, ölüm
gâliz: kaba, nezaket dışı, terbiye dışı
galle: zahîre, mahsul, ekin, irât, gelir
gani: zengin, varlıklı, bol, doyun
giyâh: nebat, bitki,, taze ot
gubâr: toz
gussa: keder, kaygı, tasa
has: iyi, hoş, güzel

haşim: haşmetli, gösterişli
haşimnâk: haşmetli, gösterişli
haşyet: korku, korkma
havâric: âsiler, zorbalar
havf: korku, korkma

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/7 Fall 2008

<i>hevâcir: hizmet edenler, göçenler hod:kendi hûb:güzel, hoş, iyi husûf-ı kamer: ay tutulması ısıtmalar:sıtma kaht:kıtlık, kuraklık, kuraklıktan dolayı mahsulun yetişmemesi kalîl:az, çok olmayan şey karavâş:cariye, hizmetçi kem:az, eksik kesîr:çok çok olan bol kezâlik:kezâ, bu, bu da öyle kıtâl:vuruşma, birbirini öldürme, savaş küsûf:Güneşin tutulması, Ay'ın Dünya'mız ile Güneş arasına girerek gölgesiyle Güneş'i kısmen veya tamamen örtmesi küsûf-ı şems: güneş tutulması leşker:asker, yiğit, kahraman, cesur mâ'îl:bir yana eğilmiş, eğik, eğri, hevesli, istekli, düşkün ma'kulât:takımlar, çeşitler, katagoriler mağfûr:Allah tarafından günahları affedilmiş olması için duâ edilen , ölmüş mağrib:garb, batı, akşam Mah:ay maşrık:Güneş'in doğduğu taraf, doğu melâl:usanç, usanma, bıkma, sıkılma, sıkıntı</i>	<i>melûl:melâlli, usanmış, bıkmış, bezmiş,mahzun meşakkat:zahmet, sıkıntı, güçlük, zorluk mu'teber:itibarlı, hatırı sayılır, saygın nâs:insanlar, halk, herkes neâm:evet, pek güzel hay hay, deve, ökiiz, koyun gibi dört ayaklı hayvan nebât:topraktan biten çıkan her türlü şey, bitki nisâ:kadınlar pusarik:puslu ra'd: gök gürlemesi ra'nâ:güzel, latif, hoş görünen renc:ağrı, sızı, zahmet, eziyet sipâh:asker, ordu soğul-: kurumak, çekilmek şâd:sevinçli şâyi':duyulmuş, herkesçe bilinmiş şems:güneş şerîr:kötü, kötülük işleyen, hayırsız, fesâtçı şimşir: kılıç şita:kış şürûr:şerler, kötülükler, fenâlıklar, kavgalar, gürültüler ta'am:yemek, aş tağun:azılı, azgın kimseler tarîk:yol, usûl ten-dürüst:vücudu sağlam, sağlam vücutlu, sağlam, kuvvetli, Teşrin-i Sani:kasım ayı</i>
--	---

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008

tuyûr:kuşlar
uğrı:hırsız

yad:yabancı, başka
yağı:düşman

vahş:yabani, ürkek,
insandan kaçan hayvan
veşûş: vahşi hayvanlar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

KAYNAKÇA

- İNAN, Abdulkadir Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, TTK., Yay., Ank., 1995.
- ABDÜLAZİZ BEY, Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri 2, Haz: Kazım ARISAN-Duygu Arisan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yay., İst., 1995.
- ÖZTÜRK, Ali, Çağlar İçinde Türk Destanları, Alioğlu Yayınevi, İst., 2000.
- YALMAN, Ali Rıza, Cenupta Türkmen Oymakları II, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1977.
- SEYİDOĞLU, Bilge, Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Dergah Yay., İst., 2005.
- BATUK, Cengiz, Tarihin Sonunu Beklemek, İz Yay., İst., 2003.
- Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi no: 3024, 16b-24b Risale-i Mülhime, Müellif: Belli değil
- DOĞAN, D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yay., İst., 2005.
- ESİN, Emel, Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler, Kabalcı Yay., İst., 2003.
- ARTUN, Erman, Türk Halkbilimi, Kitabevi Yay., İst., 2005.
- Develioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ak Yay., Ank., 1998.
- ERTAYLAN, İ. H., Fahnâme, Sucuoğlu Matbaası, İst., 1951.
- ROUX, J. Paul, Altay Türklerinde Ölüm, Kabalcı Yay., İst., 1999.
- ROUX, Jean Paul, Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, Kabalcı Yay., İst., 2005.
- KATİP ÇELEBİ, Keşfü'z Zunûn, Çev: Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., C.1, İst., 2007.
- KEMAL ABDULLAH, Gizli Dede Korkut, Ötüken Yay., İst., 1997.
- SAYDAM, M. Bilgin, Deli Dumrul'un Bilinci, MetisYay., İst., 1997.
- ELİADE, Mircea, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, Kabalcı Yay., Çev: Ali Berktaş, İst., 2003.
- ELİADE, Mircea, Şamanizm, Kabalcı Yay., İst., 2000.
- NACİYE Yıldız, Manâs Destanı ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller"TDK., Yay., Ank., 1995.
- TURAN, Osman, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınlarından Tarih Serisi: No: 3, Cumhuriyet Matbaası, İst., 1941.
- YETİŞEN, Rıza, Sayılı Günler ve İnanışlar, Türk Folklor Araştırmaları, Aralık 1965.
- SAKAOĞLU, Saim, Ali Duymaz, İslamiyet Öncesi Türk Destanları, Ötüken Yay., İst., 2003.
- ŞEMSETTİN SAMİ, Kâmûs-i Türkî, Çağrı Yay., İst., 1996.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

BOYRAZ, Şeref, “Türk Halk Biliminin Yazılı Kaynakları Olarak Melhemeler, Yayımlanmış Doktora Çalışması, Ankara 2000.

GÜNDÜZ, Şinâsi, Mitoloji ile İnanç Arasında, Etüt Yay., İst., 1998.

ÇORUHLU, Yaşar, Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yay., İst.,2002.

BAŞAR, Zeki, İçtimai Adetlerimiz, İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz, Ank., 1972.

TOGAN, Zeki Velidi, Oğuz Destanı, Enderun Kitabevi, İst., 1982.

<http://www.balikesirkurse.com/>

<http://www.nevsehirkulturizm.gov.tr/>

<http://www.sivaskulturizm.gov.tr/>

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008